

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**ЄВРОПЕЙСЬКІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ:
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР
В УМОВАХ ВОЄННИХ ВИКЛИКІВ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 26 квітня 2024 року

Одеса
«Фенікс»
2024

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 15.05.2024 р.)*

За загальною редакцією **С. В. Ківалова**

Відповідальний за випуск **М. Р. Аракелян**

Є 24 **Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів** : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 26 квітня 2024 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2024. – 1000 с.
ISBN 978-617-8430-05-4

У збірнику відображено наукові напрацювання вчених, практиків, військовослужбовців у теоретичній та емпіричній площині у сферах філософських основ, загальної теорії та історичних досліджень держави і права, актуальних проблем світових соціально-політичних процесів, соціології та психології в умовах повномасштабного військового вторгнення. Висвітлено питання загроз національній безпеці в їх конституційному вимірі у рамках міжнародного та європейського права, трудового права та права соціального забезпечення, земельного, аграрного та екологічного права, пов'язані з функціонуванням економіки та підприємництва в умовах європейського вибору України. Розглянуто проблеми інформатизації та цифровізації суспільства, захисту інформації та кібербезпеки в умовах військового вторгнення, питання методики викладання іноземних мов, теорії та практики перекладу, проблеми лінгвістики та журналістики. Відображено наукові напрацювання у сферах адміністративного права та процесу, фінансового, морського та митного права, організації та вдосконалення судоустрою, прокуратури, інших правоохоронних органів, адвокатури. Висвітлено питання кримінального права, кримінально-процесуальних аспектів кримінального провадження та кримінологічних особливостей протидії злочинності в умовах воєнного стану, криміналістики, судової експертизи, психології та медицини у забезпеченні судочинства, цивільного та сімейного права, інтелектуальної власності та патентної юстиції, цивільного судочинства, господарського права та процесу. Розглянуто актуальні питання діяльності сучасних бібліотек у закладах вищої освіти, фізичної підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розраховано на наукових і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, практичних працівників у сферах юридичної, економічної, соціологічної, політологічної, психологічної, філологічної наук, журналістики та кібербезпеки тощо.

УДК 005.332.2(4):316.42(477)»364»»20»(062.552)

Матеріали видано в авторській редакції

<i>Кузнецова Людмила Валентинівна</i> ІСТОРИЗМ ЯК ПРИНЦИП ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	455
<i>Мишак Дмитро Едуардович</i> УЧАСТЬ ЗАХИСНИКА НА ЗАВЕРШАЛЬНИХ ЕТАПАХ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ	458
<i>Пришедько Олександр Леонідович</i> ПОДАТКОВИЙ КОМПРОМІС ЯК ПІДСТАВА ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	460
<i>Ренкас Анастасія Анатоліївна</i> СПЕЦИФІКА ВИЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	461
<i>Філімонов Микита Володимирович</i> ДОПУСТИМІСТЬ ДОКАЗІВ, ОТРИМАНИХ ІЗ ВЕБ-САЙТІВ ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСІВ: ПРОБЛЕМИ ДОКТРИНИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ	463
<i>Якових Євген Володимирович</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ НА ВІДПОВІДАЛЬНЕ ЗБЕРІГАННЯ ВЛАСНИКУ Д КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	465

СЕКЦІЯ 11. КРИМІНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

<i>Др'юмін Віктор Миколайович</i> ПОЛЕМОЛОГІЯ ТА ВІЙНА: КРИМІНОЛОГІЧНИЙ РАКУРС	468
<i>Мандриченко Жанна Василівна</i> ДО ПИТАННЯ ЩОДО УМОВ БУДІВЕЛЬНОЇ АМНІСТІЇ В УКРАЇНІ	471
<i>Melnychuk Tetiana Volodymyrivna</i> ORGANISED CRIME IN POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE: MAPPING THE RISKS	473
<i>Федчун Наталія Олександрівна</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ВИВЧЕННЯ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ	475
<i>Цитряк Віктор Ярославович</i> КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРШИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ ТА СИСТЕМ	477
<i>Альбещенко Олексій Станіславович</i> СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМПАНІЙ	480

СЕКЦІЯ 12. КРИМІНАЛІСТИКА, СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА, ПСИХОЛОГІЯ ТА МЕДИЦИНА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУДОЧИНСТВА

<i>Аркуша Лариса Ігорівна, Д'ячкова Марія Олегівна</i> РОЛЬ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ	482
<i>Тіщенко Валерій Володимирович</i> ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА: ПОНЯТТЯ, ПРИЗНАЧЕННЯ І ЗМІСТ	484
<i>Загородній Віктор Євстафійович, Чумак Сергій Прокопійович</i> ВИКОРИСТАННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ТА КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ	486
<i>Ващук Олеся Петрівна</i> ЩОДО МОБІЛЬНОГО ДОДАТКУ СЛІДЧОГО	489
<i>Подобний Олександр Олександрович</i> УТОЧНЕННЯ ТИПОЛОГІЇ КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ	491
<i>Самойленко Олена Анатоліївна</i> ЩОДО ТАКТИКИ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК СТРУКТУРНОГО ЕЛЕМЕНТУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	494
<i>Цехан Дмитро Миколайович</i> КРИМІНАЛЬНА КАР'ЄРА: ОКРЕМІ МОДЕЛІ ПОБУДОВИ	495
<i>Каркоцький Іван Олексійович</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ДОПИТУ ЕКСПЕРТА ПІД ЧАС СУДОВОГО СЛІДСТВА	498
<i>Серафимов Олександр Миколайович</i> ЩОДО ДЕЯКИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗУМІННЯ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ, ЯКІ ДІЮТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ	500
<i>Белік Лариса Степанівна</i> ЩОДО КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗКРИТТЯ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	502

В основному причини досліджуваних правопорушень пов'язані з попередньою необережною поведінкою особи або незлочинною поведінкою оточуючих осіб, що створюють у суб'єкта певні «шаблони нормальності», пов'язані з порушенням правил обережності. Залежно від випадкових для особи наслідків одна й та сама необережна поведінка при взаємодії з джерелами підвищеної небезпеки може стати злочинною або залишитися незлочинною.

Отже, при злочинному порушенні правил безпеки між деліктом та суспільно-небезпечним діянням існує генетичний зв'язок, так як мотиваційний комплекс та особистість правопорушника не визначають злочинний результат, а характер відповідальності залежить від ступеню суспільної небезпеки наслідків, ступінь і характер яких, в свою чергу обумовлюється сферою діяльності суб'єкта, способом використання ним знарядь і засобів, ситуацій, за яких скоєно порушення, а також іншими обставинами та впливами, зокрема, психофізіологічними станами.

Список використаних джерел

1. Akers R. L., Sellers C. S., Jennings W. G. *Criminological theories: Introduction, evaluation, and application*. 8th ed. New York : Oxford Univ. Press, 2020.
2. Lee Ch-M. Criminal behavior and contingency. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2023.1209619/full>
3. Зелінський А. Ф. Кримінальна психологія : навч.-практ. вид. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 240 с.
4. Детермінація злочинності в Україні : навч.-метод. посіб. / Л. І. Аркуша, Н. О. Федчун ; НУ ОЮА. Одеса : Бондаренко М. О., 2023. 80 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/24890>
5. Кримінологія : навч.-метод. посіб. / Л. І. Аркуша, Н. О. Федчун, В. Я. Цитряк, Л. В. Чорнозуб ; НУ ОЮА. Одеса : Бондаренко М. О., 2023. 68 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12337>
6. Федчун Н. О. Особливості детермінації необережних злочинів. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.). 2023. С. 405–408.
7. Федчун Н. О. Психологічний механізм злочинної поведінки при порушенні правил безпеки мореплавства. *Публічне право*. 2016. № 2. С. 158–165.

Ключові слова: порушення правил безпеки, злочинна поведінка, злочинна необережність, мотиваційна сфера, психофізіологічні стани, ситуація.

Keywords: violation of safety rules, criminal behavior, criminal negligence, motivational sphere, psychophysiological conditions, situation.

Цитряк Віктор Ярославович

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінального процесу, кандидат юридичних наук, доцент*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕРШИХ ПЕНІТЕНЦІАРНИХ УСТАНОВ ТА СИСТЕМ

Розвиток каральних практик в історії людства свідчить про перманентний процес пошуку оптимальних форм соціального контролю злочинної (шкідливої) поведінки.

Правові пам'ятки різних етапів людської цивілізації (Стародавнього Світу, Середньовіччя, початку Нового Часу) дозволяють з певною долею умовності виділити наступні види пенальних практик, як реакції на правопорушну (злочинну) поведінку: 1) смертна кара (прості

та кваліфіковані види); 2) тілесні покарання (побої, поранення тощо); 3) ганебні покарання (таврування, обрізання волосся тощо); 4) примусові переміщення (вигнання, заслання); 5) майнові стягнення (прообраз сучасного штрафу або конфіскації майна); 6) примусова праця (каторжні роботи, галери і т.п); 7) ураження у правах (особистих, цивільних, політичних). Слід зазначити, що окремі групи з них актуальні й для сучасних суспільно-політичних формацій [1, с.58].

Види та зміст зазначених вище покарань залежав від соціальних, економічних, політичних, моральних та культурних умов тогочасного суспільства і є яскравим відображенням еволюціонування уявлень людства про їх кінцеву мету (цілі), серед яких можна виокремити відплату, залякування, кару, відновлення соціальної справедливості, відновлення порушених прав, виправлення, перевиховання, загальну та спеціальну превенції тощо.

Тюремне ув'язнення та в'язниця як соціальний інститут – відносно нові досягнення людства, історія яких налічує трохи більше, ніж два століття. Власне, тому ми не визначили його у системі вищезазначених каральних заходів.

Мова йде про тюремне ув'язнення саме в сучасному або наближеному до сучасного розумінні з притаманними йому цілями, серед яких ключову роль відіграють реабілітаційні ідеали – виправлення та ресоціалізація злочинця. Навряд чи відтинаючи голову на пласі або вішаючи на шибениці злодія середньовічний кат переслідував мету його виправлення.

Як місце попереднього ув'язнення «в'язниця» існувала ще з давніх часів. Остання використовувалася переважно для тимчасового утримання злочинців, полонених, рабів, боржників та політичних конкурентів. Тогочасна в'язниця не була окремою конструктивною архітектурною формою, а радше представляла собою окремі адаптовані під цілі тримання «в'язнів» приміщення монастирів, фортець, замків, ратуш тощо. Як зазначає Д. Ягунов: «Середньовічні в'язниці мало чим були схожі на сучасні закриті установи. Діти утримувалися разом із дорослими, чоловіки – з жінками, кримінальні злочинці – з ув'язненими за цивільно-правові борги або жебрацтво... І головне – їх функціонування не було пов'язане з ув'язненням як видом покарання» [2, с.17-18]. В значній мірі такий стан речей був обумовлений відсутністю сформованої системи кримінальної юстиції та незначним, децентралізованим втручанням держави у застосуванні каральних практик, зокрема тримання в умовах ізоляції.

Таким чином протягом тривалого часу в'язниця – це місце для «збереження» злочинця з метою очікування смертної кари, тілесних ушкоджень або «забуття».

В'язниця як місце покарання у виді тюремного ув'язнення з'являється лише наприкінці XVIII ст. із впровадженням ідей «класичної» школи кримінального права, представниками якої були Джон Лок, Джон Говард, Чезаре Беккарія, Пауль Й. А. фон Фейєрбах та інші. Не вдаючись до аналізу всіх концепцій класиків кримінального права, зазначимо лише окремі з них, які вплинули на виникнення тюремного ув'язнення як окремого виду покарань.

Ключовими ідеями в контексті трансформації карального впливу на злочинців були: гуманізм (передбачав відміну жорстоких покарань); співрозмірність злочину і покарання; невідворотність покарання; покарання не повинно мати характер шоу; виправлення злочинця як кінцева мета покарання. Значний поштовх у появі перших в'язниць у сучасному сенсі даного слова був даний Джоном Говардом, який уперше закликав до тотального реформування місць ув'язнення, що передбачало революційні для кінця XVIII ст. ідеї: 1) в'язнична служба повинна бути постійною та регулярно оплачуваною роботою; 2) повинен існувати орган зовнішнього контролю за діяльністю в'язниць; 3) ув'язнені мають забезпечуватися відповідним харчуванням та всіма іншими необхідними речами, обумовленими їх перебуванням у в'язниці [2, с.19]. Слід зазначити, що консервативні підвалини тогочасної Англії були надто негнучкими для впровадження цих реформ. Більш прогресивними виявилися філантропи-квакери – представники протестантської течії в християнстві в США. Саме під їх піклуванням у 1786 році в м. Філадельфія (штат Пенсільванія) було побудовано в'язницю (пенітенціарій) як окрему архітектурну форму, що забезпечувала потреби в одиночному триманні ув'язнених. Власне,

впровадження терміну «пенітенціарій» щодо цієї установи обумовлено його теологічним сенсом (з латини «**poenitentia**» перекладається як каяття, виправлення), адже природу злочинної поведінки квакери вбачали у гріховності, а найкращий спосіб виправлення злочинця є його ув'язнення наодинці з Богом і собою і таким чином спокутування своєї гріховності. В історично першому пенітенціарії була жорстко забезпечена система ізоляції в'язнів між собою та зовнішнім світом. Єдиною людиною з ким міг спілкуватися ув'язнений був священнослужитель на недільній проповіді. За моделлю першого пенітенціарію були побудовані низка закладів у США (Піттсбурзька, Східна пенітенціарна установа штату Пенсільванія (Вишневий пагорб), яка в якості архітектурного ансамблю у виді «зірки» збереглася і по нині в центральній частині міста Філадельфія.

Власне тому мова вже йде не про одиничну та ізольовану пенітенціарну установу, а про пенітенціарну систему як сукупність елементів, що підпорядковані єдиній ключовій ідеї.

Досягнення цієї в'язничної реформи, зокрема раціональна архітектурна форма, були запозичені та втілені в окремих країнах Європи (старий корпус нині діючого Одеського слідчого ізолятора так званий Одеський тюремний замок, в'язниця Моабіт в Берліні тощо).

У 1820 році (за деякими джерелами 1819 р.) в місті Оберн (Auburn) штату Нью-Йорк було по будовано в'язницю на 550 місць з режимом повного мовчання. Ця в'язниця врахувала недоліки тримання ув'язнених в межах установ Пенсільванської пенітенціарної системи (одиночне тримання та збитковість) та передбачала змішаний режим тримання, а також низку інших нововведень. Її засновники вважали, що злочин є результатом лінощів і неробства, тому виправлення злочинців вбачали в обов'язковому залученні злочинців до праці.

Особливості Обернської пенітенціарної системи полягали в наступному: залучення в'язнів до праці; змішане утримання: вдень на роботах спільне перебування, а вночі – одиночне утримання в окремих камерах; режим повної тиші; внутрішня стіна камери, що відділяє її від загального коридору замінена на ґрати на усю висоту та ширину камери (це досі є візитівкою виправних закладів у США); вперше для в'язнів введено обов'язок носити смугасту форму, щоб від віддиференціювати їх від персоналу установ; прибутковість в'язниці за рахунок праці ув'язнених.

Обидві пенітенціарні системи протягом тривалого часу функціонували паралельно: окремі установи за принципом пенсільванської системи, інші – за обернською.

Хоча перші «проби пера» у функціонуванні зазначених пенітенціарних установ та систем та не завжди можна назвати вдалими, проте їх впровадження заклало підвалини концептуального нового підходу у каральних практиках та обумовило появу тюремного ув'язнення як окремого виду покарання, що має утилітарний характер та спрямований на досягнення реабілітаційного ідеалу.

Список використаних джерел

1. Велика Є. С. Види покарань у праві держав стародавнього сходу. *Право і безпека*. 2010. № 5 (37). С. 57–61.
2. Ягунов Д. В. Сучасна пенологія : альтернативний курс. Одеса : Фенікс, 2010. 176 с.

Ключові слова: види покарань, тюремне ув'язнення, в'язниця, пенітенціарна система.

Keywords: types of criminal penalties, imprisonment, prison, penitentiary systems.